

Չամազործակցելով հայ արվեստագետների հետ և ոգեշնչվելով «արվեստ և ճարտարապետություն շարժման մեջ» նշանաբանով՝ հոլանդացի արվեստագետ, ճարտարապետության և բաղաբաշխության դիզայներ Յան Դոմսի աշխատանքները Նորարար Փորձառական Արվեստի Կենտրոնի (ՆՓԱԿ) հրավերով կցուցադրվեն կենտրոնի Մեծ սրահում և ցուցասրահներում:

ժամանակն ու շարժումը կարևոր տեղ են զբաղեցնում Յան Դոմսի աշխատանքներում: Նրա կոնստրուկտիվ շարժումն քանդակներից շատերը անմիջական դեր են խաղում այն փերֆորմանսներում, որտեղ վիզուալ արվեստը համակցվում է ժարերի և շարժումների, լուսային ամփնացիաների և ժողյեկցիայի, ինչդեռ նաեւ՝ ձայնային և (էլեկտրոնային) երաժշտության հետ: Յան Դոմսի ստեղծագործության բացառիկությունը կայանում է նրանում, որ նրա մեծամասշտաբ աշխատանքներից շատերը խաչվում են վիզուալ արվեստի, ճարտարապետության և բաղաբաշխության սահմանագծերում:

Արվեստագետի աշխատանքները բարձր գնահատանքի են արժանացել գրեթե բոլոր այն ոլորտներում, որտեղ նա ակտիվ է եղել: Յան Դոմսը ժարգեատրվել է միդելանդական

The Armenian Centre for Contemporary Experimental Art ACCEA (NPAK) invited the Dutch artist and designer of architecture and urban development to display his work in the Grand Hall and exhibition venues, working together with Armenian artists inspired by the motto – art and architecture in motion.

Time and movement occupy a central place in the work of Jan Doms. Many of his dynamic constructive sculptures play a direct role in the performances in which the visual arts are combined with dance and movement, light animations and projection and with sound and (electronic) music. One of the things that makes his work exceptional is the fact that many of his large-scale works exist on the borders between the visual arts and architecture and urban development.

Jan Doms has received recognition for his work in just about all the areas in which he is active. He was nominated for the Netherlands Steel Prize (1989), the Tilburg Modern Industrial City Prize (2007) the CAST Award for Architecture and Urban Development (2015) and the

«Սթիլ Փրայզ» մրցանակով (1989 թ.), Թիլբուրխի «ժամանակակից արդյունաբերական քաղաք» մրցանակով (2007 թ.), «ՔԱՍԹ ճարտարապետության եւ քաղաքաշինության մրցանակ»-ով (2015 թ.) եւ հոլանդա-բելգիական «Բերմարդին դը Նիվ» մրցանակով իր առաջին նախագծերի համար (2018 թ.):

Յան Դոմսի արվեստի գործերի տարբեր ցուցահանդեսներ բացվել են մի շարք թանգարաններում եւ նմանատիպ այլ կազմակերպություններում, ինչպես օրինակ՝ Ռուրմոնդ քաղաքային թանգարանում (1988, 1990 թ., Նիդեռլանդներ), Մայսն քաղաքային թանգարանում (2000 թ, Գերմանիա), ԿԱՉԱ Վերտիգոյում՝ Այնդհովենի տեխնոլոգիական համալսարանի ճարտարապետության եւ քաղաքաշինության ֆակուլտետում (2010, Նիդեռլանդներ):

Արվեստագետի՝ երեակայություն գրավող աշխատանքները ցուցադրվել են շատ երկրներում՝ թե՛ Եվրոպայում, եւ թե՛ Եվրոպայից դուրս:

Dutch- Belgian Bernardine de Neeve Prize for his projects in glass (2018).

Museums and such like organisations have set up various oeuvre exhibitions, such as the City Museum Roermond (1988 and 1990, the Netherlands), the City Museum Meissen (2000, Germany), CASA Vertigo, Faculty of Architecture and Urbanism, Technical University Eindhoven (2010, the Netherlands).

His work that appeals to the imagination has led him to many countries both within and outside Europe.

ԻՆՏԱՆՍՏԻԱՆԵՐ
ՓԵՐՖՈՐՄԱՆՍՆԵՐ
ՎԻԴԵՈՆԵՐ
ՔԱՆԴԱԿՆԵՐ (ՊԱՏԻ)
ԼՈՒՍՆԿԱՐՆԵՐ
ԳՑԱՆԿԱՐՆԵՐ
ՈՒԵԼԻՔՆԱՅԻՆ ՏՊԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

INSTALLATIONS
PERFORMANCES
VIDEOS
(WALL) SCULPTURES
PHOTOS
DRAWINGS
RELIEF PRINTS

մասնակից
արվեստագետներ

ՋՈՒԼԻԵՆ ՇՐԱՅԲԵՐ (վիզուալ արվեստագետ, դիզայներ)
ՕԼԳԱ ԴՈՐԵՎԱ (ճարտարապետ)
ԱԼԵՔՍ ՎԱՐԹԱՆ ԳՍԲԲԻՆՍ (բանաստեղծ)
ՅԱՍՄԻԿ ԹԱՆԳՅԱՆ (փերֆորմանսային արվեստագետ)
ԻՎՈՆԱ ՐՈՉԲԻԵՎՍԿԱ (փորձառական վիդեո արվեստագետ),
ԱԳՆԻԵՇԿԱ ՃԵՄԻՇԵՎՍԿԱ (տղագրիչ)
ԷՐՆՍՏ ԲՈՆԻՍ (էլեկտրոնային երաժիշտ)
Լիլիթ Պետրոսյան (բանաստեղծ)
ՏԻՐՈՒՅԻ ՏՈՆԱՅԱՆ (ուսանող, դիզայներ)

participating
artists

JULIANE SCHREIBER (visual artist and designer)
OLGA DOREVA (architect)
ALEX VARTAN GUBBINS (poet)
HASMİK TANGYAN (performance artist)
IWONA ROZBIEWSKA (experimental video)
AGNIESZKA ZIEMISZEWSKA (typography)
ERNST BONIS (electronics)
LILIT PETROSYAN (poet)
TIRUHI TONOYAN (student graphic design)

ՀՈՒՎՅՈՒՆԻ ԿՎՈՒՉՎԱԾՔ

Ընդհանուր առմամբ, ցուցահանդեսը ներառում է չորս բաղադրիչ.

մաս 1-ին. ա) քանդակներ (ինստալացիաներ) եւ փերֆորմանսներ, բ) դատի (դատին ամրացվող) քանդակներ, ռելիեֆային տղազրություններ, լուսանկարներ եւ գծանկարներ, գ) փաստագրական ցուցավահանակներ եւ տեսաֆիլմեր,

մաս 2-րդ. լրացուցիչ ցուցահանդես, որտեղ ներկայացվելու են Յան Դոմսի ղեկավարած Մուշտոպիա հետազոտական եւ դիզայնական լաբորատորիայի արդյունքները: Լաբորատորիան ստեղծվել է 2016 թ. մայիսին Մկրտիչ Տոնոյանի եւ Հրաչյա Վարդանյանի («Ակոս» արվեստագետների կազմավայր) աջակցությամբ: Գյումրու «Էմիլի Արեգակ» կենտրոնում:

THE STRUCTURE OF THE EXHIBITION

In general the exhibition consists of four element, part 1, (a) sculptures (installations) and performances, (b) wall sculptures, relief-prints, photographs and drawings, (c) documentary panels and video films and part 2: an extra exhibition in which are displayed the results of the Mushtopia Laboratory for Research and Design under the leadership of Jan Doms, established with the help of Mkrtych Tonoyan and Hrachya Vardayan (ACOSS) in the Emili Aregak Centre in Gyumri in May 2019.

ՆՈՅԻ ՏՎՊԱՆԸ

Յան Դոմսը Նոյի տաղանը ստեղծել է առակուց եւ դողդասից՝ հիմք ընդունելով այն առաստիղը, ըստ որի Ջրհեղեղից հետո տաղանը հանգրվանել է Արարատ լեռան լանջերին: Առակուց տատրաստված այս կախովի գործը նաեւ խոսում է Քարոնի կողմից Ստիքս գետը հատելու մասին, որը հունական դիցաբանության մեջ բաժանում է անդրաշխարհին այն աշխարհից, որտեղ մենք ապրում ենք:

NOAH'S ARK

Jan Doms created Noah's Ark from glass and steel as a reference to the myth that after the Flood this came to rest on the slopes of Mount Ararat. At the same time this pendant glass construction also refers to Charon's crossing of the Styx, the river that in Greek mythology divides the underworld from the world we inhabit.

ԽՈՍՈՂ ԱՎՎՈՆԱԿՆԵՐ

Քսան տարուց ավել Յան Դոմսն ապրել է Խիլզե եւ Ռեյեն անունով փոքրիկ գյուղում Նիդեռլանդների հարավում գտնվող իր ծննդավայր Թիլբուրխի մոտ, որտեղ էլ այժմ բնակվում է: Հարեւանությամբ ուղեւորական օդանավակայան կար, որն ուներ նաեւ սավառնակային ակումբ: Ամռան երեկոները սավառնակները դարբերաբար թռչում էին իր դարտեզի վրայով վայրէջք կատարելու օդանավակայանում: Աղա լսում էր, թե ինչդէս էին օդաչուները ռադիոհաղորդիչներով խոսում միմյանց հետ, եւ նրանց ձայները հնչեղանում էին այդ սավառնակներին բնորոշ կառուցվածքի շնորհիվ, որն այդ կերպ բնական ձայնային արկղի դեր էր կատարում:

TALKING GLIDERS

For twenty years or more Jan Doms lived in the small village of Gilze-Rijen, close to his home town of Tilburg, where he now lives in the south of the Netherlands. Close by was a military airfield which also housed a gliding club there. On a summer evening these gliders regularly drifted over his garden to land at the airfield. Then he heard the pilots talking to each other over their radio transmitters, their voices amplified by the typical construction of these gliders that in this way functioned as a sort of natural sound box.

ԿԱՆԱՐԴԱԿԱՆ ՊԼՏԵՐ

Աղակին զարմանալի մյուս է: Երբեմն իր թափանցիկության շնորհիվ գրեթե աննկատ է դառնում, բայց արտացոլումը փոխում է այդ տղավորությունը, երբ աղակն իր ստի կողքով քայլելիս տեսանելի է դառնում Ձեր եւ մյուսների արտացոլանքը: Կախված լույսի արտացոլման բեկումից եւ ամպլյումից զարմանալի եւ երբեմն կախարդական ընկալումներ են առաջանում: Երբ երկու աղակն իրարից մեկը մեկը տեղադրվում են դեմ-դիմաց, առաջանում է կրկնողությունների մի անծայրածիր շարք՝ տղավորություն ստեղծելով, որ շարժվում էք անծայրածիր տարածության մեջ:

MAGIC WALLS

Glass is a fascinating material. Due to its transparency glass is sometimes scarcely noticeable, but reflection changes that, walking along by a glass wall you see yourself and others reflected in it. Refraction and the angle at which the light is reflected cause surprising and sometimes magical perceptions. When two glass walls are positioned opposite each other then in addition there is an infinite series of repetitions, as if you are moving through a never ending space.

Ալեքս Վարթան Գարբինսի "Խոսող Սավառնակներ"-ը ներկայացնում է երկու օդաչուների գրոյցը, ներքին ռադիոյի միջամակալ կառույց, երբ նրանք ճախրում են Մուշ "ուրվական քաղաքի" վրայով:

Ai-Ai-Ai-ը Հասմիկ Թանգյանի և Լիլիթ Պետրոսյանի արարն է, որում կանացի ներկայացյաճք՝ ի հայտ է բերվում ձգողականության օրենքը, որն էլ իր հերթին ստեղծում է բաց-խաղարկային միջավայր զուտ հողումների և տրեզիայի միջոցով:

Talking Glider is about a conversation of two glider pilots over the on-board radio, hovering above the 'ghost town' Mush, written by Alex Vartan Gubbins.

Ai-Ai-Ai is an action of Hasmik Tangayan and Lilit Petrosyan in which the female presence makes the law of gravity work out in an open playground through minimal finger-touch and poetry.

ԼԻՎԼՈՒՄԻՆ

Դեռ փոքր տարիքից արդեն լուսինը հրապուրել էր Յան Դոմսին: Երկնային այդ մարմինը, որ փոխում է փուլերը, թվում է, թե միշտ գալիս է քեզ հետ, ուր էլ որ գնում ես:

Յան Դոմսը ղարբերաբար ստեղծել է այժմ էլ ստեղծում է լուսնի թեմայով աշխատանքներ: Որդես քանդակների եւ ղորոյեկցիաների ամբողջական կոմղողգիցիայի մաս՝ լիալուսինը ղորոյեկտվում է կոր ղաստի վրա: Լուսինը կանացիոյան եւ ղտղաբերոյան խորհրդանիշն է:

FULL MOON

When he was a small child Jan Doms already became fascinated by the moon. A heavenly body that changed in cycles and it seemed as the moon always went with you wherever you went.

Jan Doms regularly creates works on the phenomenon of the ‘Moon’, now too. As part of the whole composition of sculptures and projections, the full moon is projected on the curved projection wall. The moon is a symbol of femininity and fertility.

ՀՐՎՇՆԵՐԻ ՕՂՎԿ

Կարիերայի վաղ շրջանում Յան Դոմսը լայնորեն կիրառել է գաղանակավոր ղողղատղ: Այս նյոթոՎ ստեղծել է կոնստրոկտիՎ շարժուն քանդակներ, որոնք շարժման մեջ դնելոՎ՝ ձեաՎորՎել են արՎեստի գործի փորձն ու ընկալունը:

Հրաշքների օղակը բաղկացած է երկար, լայն գաղանակավոր ղողղատղի շերտից, որի ծայրերը տեղակայված են գետնին այնղես, որ ստացՎի դանղաղ բարձրացող եւ իջնող՝ գրեթե լողացող օղակ, որը ղարուն է տարածոյան մեջ՝ ստիղելոՎ կախարղված ու հնայՎած դիտել:

WONDER CIRCLE

In the early days of his career Jan Doms experimented extensively with spring steel. With this material dynamic constructive sculptures were made, whereby bringing them in motion formed the basis for the experience and perception of the art work.

Wonder Circle consists of a long, broad strip of spring steel the ends of which are mounted on a underground so that a slowly rising and falling, almost floating circle is created that, as it were, dances in space – fascinating and enchanting to watch.

ԱՆԻՍՎՉԻՈՆ ՏԵՍԱՖԻԼՆ. ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆԸ ՀԱՐԺԱՎՆ ՄԵՉ՝ ԽԱԹԱՆՎԱԾ ԼՈՒՅՍ

Ամիմացիոն տեսաֆիլմը, որը դասակարգվում է Յան Դոմսի ստեղծած առնվազն 120 այսուես կոչվող դրոշմաքանդակներ (ռելիեֆային տղագրություններ) դասում է ավանգարդի վերացական դասումությունը, տեքստիլ արդյունաբերության երեքացող անհետացումը եւ սեփական քաղաքի վերաբացահայտումը: Տեսաֆիլմում ներկայացվում են Թիլբուրխ (Նիդերլանդներ), Լոդս (Լեհաստան) եւ Գյումրի (Յայաստան) քաղաքների դաստնական եւ ներկայիս երեք ընդհանուր բնորոշիչ տարրերը:

VIDEO ANIMATION FILM: ARCHITECTURE IN MOTION - INTERCEPTED LIGHT

As a sort of prelude to the Mushtopia project in the spring of 2019 at the invitation of A.I.R. Galeria Wschodnia in Lodz Jan Doms created, the video-animation film 'Architecture in Motion – intercepted light' in collaboration with Iwona Rozbiewska (video montage), Agnieszka Ziemiszewska (typography) and Ernst Bonis (electronics).

This video animation, based on at least 120 what are called embossings (relief prints) that Jan Doms made, tells the abstract story of the avant-garde, see-sawing decline of the textile industry and the rediscovery of one's own city. Three elements in the history and present day of the cities of Tilburg (Netherlands), Lodz (Poland) and Gyumri (Armenia) that they have in common are shown.

ԽԱԹԱՆՎԱԾ ԼՈՒՅՍԸ

Կոնստրուկտիվ քանդակագործության թեմայով վերադաստնանը զուգահեռ Յան Դոմսը տարիներ շարունակ այցելել է ակադեմիայի գրաֆիկական ստուդիա: Այստեղ նա յուրացրել է փորագրատղության, իարթ տղագրության եւ գրատղության տեխնիկաները: Դոմսը նաեւ սովորել է դրոշմատղողի կրիատղությունը (ռելիեֆային տղագրություն): 2019 թ. գարնանը, երբ աշխատում էր Լոնի Գրքարվեստի թամգարնում, Յան Դոմսի տրամադղության տակ էր Կառլ Կրաուսե Ու 9140 (Լայպցիգ) տղագրական մեքենան ստեղծելու ռելիեֆային տղագրությունների շարքն իր անիմացիոն տեսաֆիլմի համար:

Դրոշմատղողի առանձնահատկությունն այն է, որ դասկերները միայն տեսանելի են դառնում թղթի վրա սովերների խաղով, որն ստեղծվում է հակառակ կողմից դրոշմված թղթի մակերեսի բարձրղյան տարբերղյամբ:

INTERCEPTED LIGHT

During his training in constructive sculpture, for years Jan Doms also went to the graphic studio of the academy. There he learned the techniques of intaglio printing, flatbed printing and typographical printing. He also learned how to apply embossing (relief printing). In the Book Art Museum in Lodz, where he worked in the spring of 2019 Jan Doms had at his disposal the Karl Krause press No 9140 (Leipzig), for the creation of a series of relief prints for the video-animation film.

What is special about embossing is that the forms are visible only by the play of shadows on the paper, the result of the difference created in the height of the surface of the paper embossed with the aid of a counter-form.

ԴՐԵՉԴԵՆԻ ԻՆՔՆԱԹԻՈՇ

«Դրեզդենի ինքնաթիռը» դասի (դասին ամրացվող) քանդակը նվիրված է Դրեզդենի խնդրահարույց ուժեղացմանը (1945 թ.), որին հետևած սաստիկ հրդեհների արդյունքում 25 հազար մարդ զոհվեց եւ եւս 30,000-ը՝ վիրավորվեցին: Նույնիսկ մինչ օրս այս հարցի շուրջ չկա հստակ դարձաբանում. արդյո՞ք այդ հանկարծակի հարձակումը չէր հակասում Ժնևի կոնվենցիային, կամ թե՛ արդյո՞ք ուժեղացումը բացահայտ ուժեղացման հանցագործություն էր:

AIRCRAFT DRESDEN

The wall sculpture Aircraft Dresden refers to the controversial bombing of Dresden (1945) when, partly as a result of the ensuing raging fires 25,000 people died and a further 30,000 were injured. Even to this day the question is debated as to whether the raid was in accordance with the Geneva convention, or whether the bombing was a downright war crime.

ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏԱ-ՔԱՆԴԱԿ «ՊՐԻՉՄԱ»

Բուլղարիայում եւ Մալյորկայում (Իսպանիա) Յան Դոմսը ստեղծել է աղակուց եւ դողդասեղ գաղափարակից դաստիարակված իր շրջիկ ճարտարապետա-քանդակները: «Դրախտը երկրի վրա» շարքը Դոմսը ստեղծեց Սոֆիայի կենտրոնական հանքային վանճակներում: Դրան հաջորդեցին մյուս գործերը, այդ թվում՝ «Եռանկյուն»՝ Պալմա դե Մալյորկայում գտնվող Խուան Միրոյի թանգարանի քանդակների այգում (2013 թ), «Սոգական դաստիարակ» (Ինկա - Ինկվարտ արվեստի փառատուն, 2016 թ), Չիկկուրաս (Քան Ջելաբեր, Բինիսալեմ, 2017 թ) եւ Կումուլուս (Ֆելանիտեքսի Մշակույթի տուն, 2017 թ.) գործերը:

«Պրիզմա» շարքի յուրաքանչյուր նոր ճարտարապետա-քանդակ կերտելիս Դոմսը լավագույնս օգտագործում է աղակույթի բեկման ցուցիչը բառի բուն եւ փոխաբերական իմաստներով:

ARCHI-SCULPTURE 'PRISMA'

In Bulgaria and Mallorca (Spain) Jan Doms developed his nomadic archi-sculptures of glass and steel wire. The first of the series 'Heaven on Earth' was created in the Central Mineral Bath of Sofia. After that others followed, including 'Triangle' in the sculpture garden of the Juan Miró Museum in Palma de Mallorca (2013), Magic Walls (Inca - IncArt 2016), Ziggurat (Can Gelabert, Binissalem, 2017) and Cumulus (Casa Cultura Felanitx, 2017).

With each new archi-sculpture in this series 'Prisma', the refraction index of glass is used to the optimum in both a literal and metaphorical sense.

ԿԻՆՈՑԱՎՏՐՈՆ. ԿԻՆՈՇՎՐԵ - ՎՊՎԿԵ ԶԱՆԴԱԿՆԵՐ ՀԱՐԺՄԱՆ ՍԵՑ

2018 թ. Յան Դոմսը արժանացել է բելգիա-հոլանդական «Բերնարդին դը Նիվ» մրցանակին իր հանրաճանաչ առակե նախագծերի համար: Այդ առիթով նրա աշխատանքները ցուցադրվել են Յեն Ֆեն դը Թոդթ թանգարանում (Ամստերդամ, 2018 թ.)՝ մեկտեղելով առակե քանդակների վիդեոշարքն ու փերֆորմանսները:

Կինոթատրոնում՝ գլխավոր ցուցասրահի սրտում, այս վիդեոշարքը շարունակում է ցուցադրվել:

CINEMA: VIDEO COMPILATION - GLASS SCULPTURES IN MOTION

In 2018 Jan Doms received the Belgian-Dutch Bernardine de Neeve Prize for his acclaimed glass projects. On this occasion his work was presented in the Jan van der Togt Museum (Amsterdam region, 2018) and a video-compilation of his glass sculptures and performances was put together.

In the cinema, in the heart of the central exhibition area this video- compilation is continuously shown.

ՓԱՍՏԱԳՐՎԱԿԱՆ ԴՈՂՎԱԳՐԱՆԱԿՆԵՐ՝ ՅԱՆ ԴՈՄՍԻ ՆԱԽԱԳԾԵՐԸ

Յան Դոմսի կարիերայի ընթացքում ստեղծված շարժուն քանդակների, փերֆորմանսների, ճարտարապետական ու քաղաքաշինական նախագծերի դիագրամները ներկայացվում են մի շարք փաստագրական ցուցավահանակներում: Դրանց թվում հատկանշական է Սենյթ Գոբեյն Ուեբեր Բիլդմիքս կազմակերպության համար 2009 թ. նախագծված 52 մ բարձրությամբ չոր կրաշաղախների արտադրական աշտարակը:

Մյուս խոշոր գործը 8 մետր տրամագծով առակե շարժուն սկավառակն է: Այն վերջերս է նախագծել իր բազմադիսցիոլին «Պար մկարիչների արահետի վրա» գերմաներեն լեզվով փերֆորմանսի համար, որի ժրեմիերան կայացավ Թիլբուրխի գլխավոր թատրոնում (2017 թ.) եւ առաջ շրջեց Նիդեռլանդներում (մերառյալ՝ Փարթ թատրոն Գլանդական նախագծման շարք, Այնդհովեն, 2017 թ.) եւ Գերմանիայում (Գլաստեք Մեսսը, Դյուսելդորֆ, 2018 թ.): Այս շարժական առակե սկավառակը նաեւ ցուցադրվել է Քեյդ արվեստի ցուցահանդես-վաճառքում՝ որդես սոլո նախագիծ (Ռոտերդամ 2019 թ.):

DOCUMENTARY PANELS: JAN DOMS' PROJECTS

On a number of documentary panels are displayed images of dynamic sculptures, performances and designs for architecture and urban development by Jan Doms that he has created in the course of his career. Among these, to be noted is the 52 metre high production tower for dry mortars Saint-Gobain Weber Beamix in 2009.

Regarded as another major work is the dynamic glass disc 8 metres in diameter that he recently designed and constructed for his German language multi-disciplinary production 'Dancing on the Painters' Trail' which premiered in the main theatre of Tilburg (2017) and went on tour in the Netherlands (including Park Theater - Dutch Design Week Eindhoven 2017) and Germany (Glasstec Messe Dusseldorf 2018). This moving glass disc was still displayed at the Art Fair-Qade - solo projects (Rotterdam 2019).

ՄՈՒՇՏՈՊԻԱ ԳԵՏԱԶՈՏԱԿԱՆ ԵՎ ԴԻԶԱՅՆԵՐԱԿԱՆ ԼԱԲՈՐԱՏՈՐԻԱ

Այս լրացուցիչ ցուցահանդեսը շեշտադրում է ուսանողների և երիտասարդ մասնագետների մասնակցությամբ Յան Դոմսի ղեկավարած Մուշտոպիա հետազոտական և դիզայնիչական լաբորատորիայի արդյունքները և գաղափարների մշակումը Մուշ թաղամասի լանդշաֆտի վերականգնման համար:

MUSHTOPIA LABORATORY FOR RESEARCH AND DESIGN

In this extra exhibition attention is turned to the research results of the Mushtopia Laboratory for Research and Design instituted by Jan Doms for students and young professionals and there by the development of ideas for the activities of the urban landscape Mush.

ՆԱԽԱԳԴԱՏՈՒԹՅՈՒՆ

2015 թ. Գյումրիում «Ակոս» արվեստագետների կացավայրի և Գյումրու քաղաքային հետազոտական կենտրոնի հրավերով Յան Դոմսը վիզուալ արվեստի, ճարտարապետության և քաղաքաշինության ոլորտների ուսանողների համար կազմակերպեց դիզայնի լաբորատորիա: Զետազոտություններն ու նախագծերն ուղղվելու էին Գյումրու ղատմական կենտրոնին հարակից կանաչ հովտի ստեղծմանը: Արդյունքն այս հովտի քաղաքային լանդշաֆտի երեակայական մոդելն էր՝ նախագծված աղակուց ու լողափտե մետաղալարերից: Մոդելը ցուցադրվեց «Էմիլի Արեգակ» կենտրոնում լաբորատորիայի շահագործումից անմիջապես հետո և Գյումրու «Բեռլին Արտ Զոթել» ղատկերասրահում:

BACKGROUND

In 2015 in Gyumri at the invitation of ACOSS Yerevan (Artist in Residence) and the City Research Centre Gyumri Jan Doms organised a Design Laboratory for students of the Visual Arts, Architecture and Urban Development. Research and design then aimed at the development of a green valley close to the historic centre of Gyumri. The result was an imaginative model of the urban landscape of this valley, constructed of glass and steel wire. This was presented immediately after the surrender of the laboratory in the Emili Aregak Centre and the art gallery of the Berlin Art Hotel Gyumri.

ՄՈՒՇ

Մուշ բնակավայրը գտնվում է Գյումրի քաղաքի հյուսիսում՝ «Էմիլի Արեգակ» կենտրոնի հարեանությամբ, որը երբեք չի մաքրվել, և կան բազմաբնակարան շենքերի բետոնե կիսակառույցներ: Դրանք նախատեսված են եղել 1988 թ. Գյումրու աղետալի երկրաշարժի հետեւանքով ավերված տների բնակիչներին վերաբնակեցնելու համար: 1990-ականների սկզբին Խորհրդային Միությունը փլուզվեց, և կառուցվող Մուշ թաղամասը մեկընդմիջտ լքվեց: Լքված քաղաքային լանդշաֆտի արժանացրած երեսակայությունն էլ ոգեշնչեց Յան Դոմսին իրականացնելու Մուշտոփիան:

MUSH

In the north of the city of Gyumri, next to the Emili Aregak Centre, lies the area Mush, a part of the city that has never been cleared and has the remains of concrete frameworks of apartment buildings, once intended for the re-housing of the inhabitants of Gyumri whose homes had been destroyed in a great earthquake in 1988. At the beginning of the nineties the Soviet Union disintegrated and the building site that was then Mush was abandoned as lifeless. This imagination provoking abandoned urban landscape inspired Jan Doms to realise Mushtopia.

«ԷՄԻԼԻ ԱՐԵԳԱԿ ԿԵՆՏՐՈՆ», ԳՅՈՒՄՐԻ

Գյումրու «Էմիլի Արեգակ»-ը Մուշ թաղամասի հարեանությամբ գտնվող մի հիասքանչ կենտրոն է, որը նախագծել է ավստրիացի ճարտարապետ Ռիչարդ Նիկոլուսին: Իրականում, կենտրոնի ստեղծումն այդ թաղամասի զարգացմանն ուղղված առաջին իսկ քայլն էր: Կենտրոնի նոր ձեռք բերած բացօթյա տարածքը, որ մինչեւ վերջերս Մուշի մի մասն էր, սփռված է այն-դէս, որ լանդշաֆտային տեսք է հաղորդում դրան: Կենտրոնի ղեկավարությունն ու աշխատակազմը որոշեցին աշխատանքային տարածք տրամադրել ուսանողներին և երիտասարդ մասնագետներին՝ Մուշի հետազոտությունն իրարականցնելու և տարածքի համար իրենց գաղափարներն առաջարկելու նդատակով:

EMILI AREGAK CENTRE GYUMRI

The splendid Emili Aregak Centre Gyumri, designed by the Austrian architect Richard Niko-lussi, lies right next to the Mush quarter. In fact the arrival of the centre is the first step in the development of that district. The newly acquired outdoor area of the centre is part of Mush until recently and laid out in such a way that it adds a landscaped character to it. Management and staff of the centre decided to offer work space to students and young professionals during the research into Mush and for making designs and coming up with ideas for the area.

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄՆԵՐ ՄՈՇՈՍ

Մուշում Ջուլիեն Շրայբերի դաշտային աշխատանքի մոդատակն էր կարճ հանդիպում ունենալ այն մարդկանց հետ, ովքեր, ըստ երեւոյթին, տարածքն իրենց տունն էին համարում եւ լուսանկարել մրանց (մրանց թույլ-տվոյթյամբ): Հանդիպեցին մի քանի ընտանիքներ, ովքեր սեփական մախաձեռնոյթյամբ որոշել էին բնակւոյթուն հաստատել երկու լքված բնակարանային բլոկներում. Պատուհաններ ու դռներ էին տեղադրել եւ հոգացել այդ երկու բետոնե շինւոյթունների ջրի, էլեկտրաէներգիայի, կոյուղու եւ աղբահանւոյթան հարցերը: Բացի այդ, բետոնե «կմախքների» միջեւ խոտածածկ տարածքներում հովիվների եւ անասնավարների ուղեկցւոյթյամբ ղարբերաբար արածում են խոշոր եղջերավոր անասունների տարբեր հոտեր: Պատահում են նաեւ այս տարածքով անցորդներ, իսկ երիտասարդներն այստեղ ղարբերաբար «հանդիպում են հարցեր լուծելու»:

Այլ կերոյ ասած, թաղամասում ավելի շատ կյանք կա, քան կարելի է ակնկալել:

ENCOUNTERS IN MUSH

The field work of Juliane Schreiber in Mush resulted in a short meeting with people who apparently are at home in the area and whom (with their permission) she photographed. In the mean time a few families seem to have chosen to take up residence in two abandoned housing blocks by, on their own initiative, installing windows and doors and acquiring connections for water, electricity, sewage and rubbish collection for both of these concrete buildings.

In addition, on the grasslands between the concrete skeletons various herds of cattle regularly graze accompanied by herders and cattle drovers. There are also those passing through the area and young people who regularly meet each other at ‘their’ hangout in Mush. In other words there appears to be more life in the district than one would expect.

ՀՈՒԻՉ ՊԱՏՈՒԹՅՈՒՆ

«Մուշ» մախագծի մասնակիցներից մեկը ղատմեց, թե ինչոյես մի փոքրիկ տղա, մի ղահ դուրս մնալով ձեռողների ուշադրւոյթունից, այդ հսկա շինւոյթուններից մեկում խաղալիս մախացու ղատահարի էր եմթարկվել: Այս հուզիչ դեմքով հափշտակված Մարիամ Չոմորոյանը մտացածին հետաքննւոյթյան հետքերով օրեր շարունակ դեգերում էր՝ փորձելով գտնել այն վայրը, որտեղ հմարավոր է՝ տղան թաղված մնացած լինէր բետոնի տակ: Դանդաղեցված կինոնկարահանման միջոցով մախավերձացրեց փոփոխվող լոյսն ու արեւի տարբեր դիրքերից առաջացող ստվերները: Արդյունքում ստացվեցին այնոյիսի դյուփիչ ղատկերներ, որոնցում բետոնե «կմախքներն» իրական ու շոշափելի էին թվում:

A DRAMATIC STORY

One of the participants in the Mush project recounted how a small boy escaped the attention of his parents for a moment and playing in one of the giant buildings and suffered a fatal accident. This was a dramatic incident that so gripped Maryam Zomorodian that in a sort of fictional investigation wandered for days trying to find the place where the boy could be buried under the concrete. She recorded the changing light and the shadows caused by the different positions of the sun in time-lapse photography. That produced fascinating images that made walking through the concrete skeletons tangible and touching.

ԱՐԱՋԻՆ ՈՐԿՎԱՆԿՎՐՆԵՐԸ

Գյումրու Գեղարվեստի ակադեմիայի ուսանողներն առաջին հերթին նախատեսում էին Մուշի տարածքում հարմարություններ ստեղծել, գաղափարներ մշակել ու այդ գաղափարներն էսքիզների վերածել: Բացի Զրա-նուշ Գաբրիելյանի և Լիլյա Տոնոյանի հեղինակած երեխաների խնամքի կենտրոնի և խաղահրապարակի նախաձեռնությունից, Լիանա Ներսիսյանի կողմից առաջարկվեցին գրադարանի (գրախանութ), խաղալիք-ների խանութի, սննդամթերքի և տնտեսական աղյուսների խանութների գաղափարները:

Քայլ առա քայլ ավելի համընդգրկուն գաղափարներ ծնվեցին, ինչպես օրինակ՝ Քրիստինե Սարգսյանի «Դիոլի տուն»-ը և ղատկերասրահի երգչախմբի, լաբիրինթոսի, հեծանվային երթուղով շրջափակված խաղաղաշտի գաղափարները, ինչպես նաև Օֆելյա Միլիտոսյանի հնարած հունորային քաղաքային ղախնա-վորման ձեւը՝ թռչող ավիստ-սրճարանը: Նա նաև փորձեց տալ ամբողջական կառուցվածքային ծավալների կոմպոզիցիայի քաղաքաշինական բացատրությունը և առաջադրեց Մուշում տեղաշարժվելու հնարավորու-թյունների գաղափարը, որում առաջատարը հեծանիվն է:

Հովհաննես Կոչտոյանի մտահաղացումն իրենից ներկայացնում էր եղած բետոնե կիսակառույցներից մեկի կառուցվածքային ծավալի վերափոխումը մոնումենտալ լույսի օբյեկտի: Այն շրջակա տարածքում տեղա-կայելով որդես աշտարակ թե՛ գիշերը, և թե՛ ցերեկը գրավչական ուժի միջոցով կծառայի որդես Մուշի ճա-նաչման խորհրդանիշ և կողմնորոշիչ կետ Մուշի ղատմության և այնտեղի փորձառության մասին:

THE FIRST SKETCHES

Students of the Art Academy of Gyumri in the first instance aimed at the development of suitable functions in Mush and translated their ideas and the development of these ideas into sketches. In addition to a child care centre and playground for children by Hranush Gabrielyan and Lilya Tonoyan, a library (book shop), toy shop, and a food and household necessities shop were pro-posed by Liane Nersisyan.

Step by step more inclusive ideas emerged, such the ‘Drum house’ of Christine Sargsyan and an ensemble of an art gallery, a maze and a playing field enclosed in a cycle track with a UFO as a café - a form of urban planning with a smile from the hand of Ofelia Militosyan. She also made an attempt to give an urban planning explanation of a composition of the total structural volumes and an idea of mobility for organising Mush in which the bicycle played a leading role.

The contribution of Hovhannes Kosthoyan consisted of the transformation of a structural volume in the form of one of the existing concrete frameworks into a monumental light object. This should be positioned in the surroundings as a landmark so that both during the day and at night it would function as a point of recognition with the power of attraction and as an orientation point that contributed to the identity and experiencing of Mush.

ՎԵՐԱՆՇԱԿՈՒՄ

Այցելեցին Մուշի ծայրամասում աղողի եւ աշխատող արվեստագետ Ալեքսեյ Մանուկյանին, ով կարելի էր այդ տարածքում «բացօթյա վերամշակման աշխատանքները»: Նրա համար դա ոգեշնչման եւ փորձի անսղոյս աղբյուր է՝ հետխորհրդային շրջանի արդյունաբերականացման, երկրաշարժին հետեւած տարիների եւ Գյումրու հետադարձագնացման իրականության խորհրդանիշ: Արվեստագետն իրերին մոր կյանք է տալիս՝ այդ կերպ ցույց տալով Գյումրու տայթարը անցյալի ճակատագրական հարվածների դեմ:

Իր դաշտային աշխատանքի ընթացքում Ջուլիեն Շրայբերը տարածքում լքված շատ իրեր հանդիմեց: Նա թիթեղյա մետաղի մասերից հավաքածու

դատարաստեց: Լուսանկարելով դրանք՝ ստեղծեց «վերամշակման» գրաֆիկական կոլաժներ՝ որոշեւ մարդկային ստեղծագործության եւ իմպրովիզացիայի արտահայտում:

Ամբողջ Մուշ թաղամասը լի է բետոնե կտորներով: Ավելի մանրամասն հարցուփորձից տարվեց, որ տարիներ շարունակ բետոնե կիսակառույցներից շատերն աղբատ մարդկանց համար ծառայել են որոշեւ մետաղի աղբյուր, որը հավաքելով վաճառել են գրոշների դիմաց՝ նվազագույն եկամուտ ստանալու մոլատակով:

Այսօր կոչվող «Սմարթ փլուզում»-ը մոր տեխնիկա է, որի միջոցով հին բետոնից մոր C2O2 չեզոք բետոն է ստացվում: Բետոնը տարանջատվում է մանրախճի, ավազի, ցեմենտի եւ ցեմենտաբարի: Ցեմենտաբարը մանրացվում է եւ, որոշեւ մասամբ մոր, չօգտագործված ցեմենտ ամնի-չառեւ օգտագործելով, կարելի է ստանալ մորը՝ հնարավոր դարձնելով եղածն օգտագործել մոր ցեմենտի ստացման համար:

RECYCLING

During a visit to the artist Aleksey Manukyan who lives and works on the edge of Mush he pointed out the ‘open air recycling activities’ in the area. For him it is an inexhaustible source of inspiration and experience – symbols of post-Soviet industrialisation, post-earthquake time and the post-war reality of Gyumri. He gives the objects a new identity and by so doing he reveals in a way a struggle Gyumri carries on with all these traumas of the past.

In her field work Juliane Schreiber came across many abandoned objects spread over the area. She made a collection of the parts made from plate metal. She photographed them and on the results she based her graphic ‘recycle’ collages, as an expression of human creativity and ability to improvise.

The whole Mush district is full of chunks of

concrete. Further inquiry revealed that many of the concrete frameworks had been used over the years by poor people to

garner the metal that was incorporated in the concrete and then to sell it for scrap in order to make some sort of minimal income.

What is known as Smart Demolition is a new technique to manufacture new C2O2 neutral concrete from old concrete. The concrete is dissected into grit, sand, cement and cement stone. The cement stone is ground and partly as new unused cement to then be immediately to be reused to make new cement – giving a chance for existing cement to be used for new buildings.

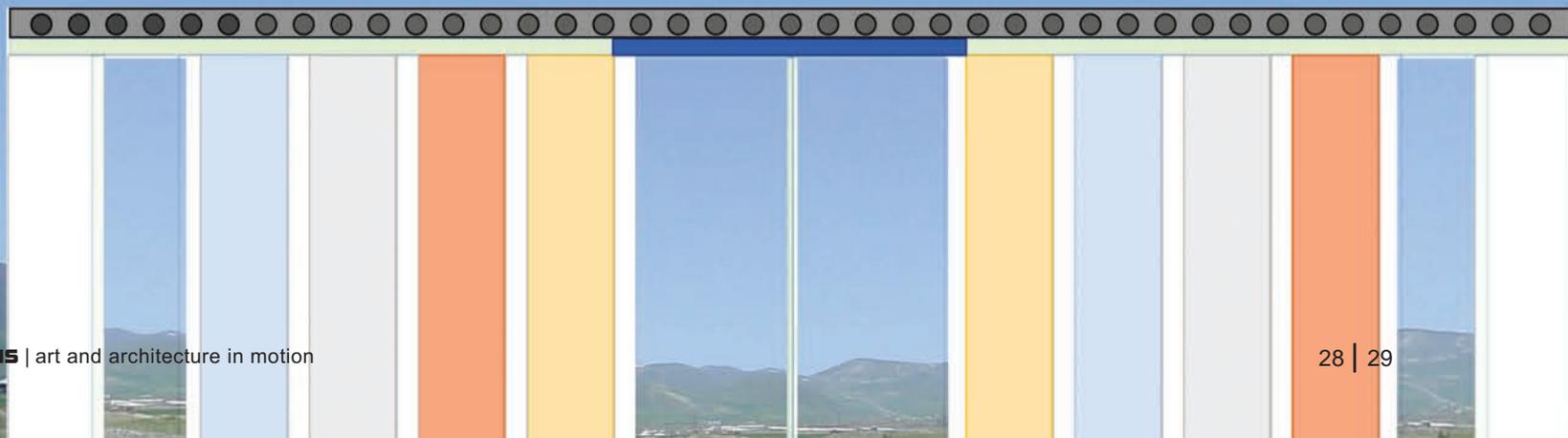

ՄՏՎՅԻՆ ՓՈՐՁԱԲՐԿՈՒՄՆԵՐ

Մտային փորձարկումներ իրականացնելը նդաստավոր կարող է լինել հետագայում Մուշի զարգացմանն ուղղված գաղափարների ձեավորման համար: Ֆոտոկոլաժների միջոցով Յան Դոմսը առաջադրում է վարկածներ, որոնք դեռևս իրականությունից անկախ են, բայց վեր են հանում Մուշի ներուժն ու հնարավորությունները եւ ներգրավվածներին ու ներդրողներին մտածելու առիթ են տալիս:

THOUGHT EXPERIMENTS

Conducting thought experiments can be important in finding fruitful for giving shape ideas for the development of Mush in the future. In the form of photo-collages Jan Doms postulates hypotheses that are still independent of the reality but allow the potentials and possibilities of Mush to emerge and set those involved and investors thinking.

portrait shepherd who lets his cattle graze in mush

juliane schreiber - encounter in mush: portrait father of family living in mush

portrait artist aleksey manukyan, living on the edge of mush

juliane schreiber - encounter in mush: portrait boy of family living in mush

juliane schreiber - encounter in mush: portrait grandson of the cowherd

ՄՈՒՇՏՈՊԻԱՅԻ ԻՆՍԱԳԻՐ-ը՝ Land Art-ից եւ նախնյաց Սրբազան Լանդշաֆտների կազմակերպման կարգից սերված մի նախագիծ է: Դրոն-նկարիչ Բերնդ Ֆիշերը եւ գեղանկարիչ Ջրաչյա Վարդանյանը, գտնելով իրենց ոգեշնչումը Էմիլի Արեգակ կենտրոնի շրջակա անավարտ թաղամասի յուրօրինակ միջավայրում, իրենց ստեղծագործությունների միջոցով առաջարկում են իրենց լանդշաֆտային տեսլականը Մուշ թաղամասի համար:

«Մուշ»-ի տարածքը ընդգրկող ութ դրոնային լուսանկար եւ մեկ գեղանկար, որոնք տարածքի արստրաֆիում մեկտեղվում են Ին-նագիր կոչված հնագույն խորհրդանշանի շուրջ:

Աղյազայի գաղափարն է, որ մեծամասշտաբ Իննագրի խորհրդանշանը գետեղվի Էմիլի Արեգակ կենտրոնի տարածքում, որոնք լենդ-արտ նախագիծ:

Այս նախագծի գաղափարը առաջին անգամ ներկայացվում է հանրությանը Յան Դոմսի ՄՈՒՇՏՈՊԻԱ ցուցահանդեսի շրջանակներում:

The project "Enneagram of MUSHSTOPIA" is coming out of the principals of Land Art and ancient order of organizing the Sacred Landscapes .

Drone artist Bernd Fischer and visual artist Hrachya Vardanyan, while being inspired from the land's special quality of the half-build district area next to "Emili Aregak" center, through their artworks are presenting their vision for the landscape situated in so called Mush district.

Eight photo works, based on drone imagery of Mush landscape and one painting as an abstraction of it- come together around the ancient symbol of Enneagram.

The future vision of the project is to realize huge enneagram symbol in the area of Emili Aregak center, as land art project.

The idea of this project, first time inaugurates itself inside the exhibition MUSHTOPIA by Jan Doms.

1988-ի երկրաշարժից հետո՝ Գյումրին, որդես երկրաշարժից ամենամեծ հարվածն իր վրա վերցրած քաղաք, կորցնելով քաղաքաշինական դիմագիծը, ձեռք բերեց ժամանակավոր կեցության թաղամասեր: Այդ թաղամասերը հիմնականում տեղակայվեցին փլատակներից եւ շինադրից գերծ տարածքներում՝ այգիներ, հանրային հանգստի գոտիներ եւ այլն:

Տնակային համայնքները ժամանակակից կենցաղին ոչ հարիր երեւոյթ են եւ ժամգոտ բեռ են դարձել ոչ միայն քաղաքաշինության համար, այլ նաեւ քաղաքացիական հասարակության կերտման ճանադարիին:

ԱՐՏԶՈՆ208/ ԿԱՆԱՉ ԳՅՈՒՍՐԻ

208/030ա տնակում, որը նաեւ ծառայում է որդես արվեստանոց, բնակվում է արվեստագետ Կարեն Բարսեղյանն իր ընտանիքով: Տնակը տեղակայվել է 1988-ի երկրաշարժից հետո եւ տնակ-արվեստանոցը արդեն 20 տարի համդիսանում է Ջայաստանի ժամանակակից արվեստի քննարկումների եւ մի շարք ծրագրերի իրականացման վայր:

Յան Դոմսի ՄՈՒՇՏՈՊԻԱ նախագծի շրջանակներում, Կարեն Բարսեղյանը ներկայացնում է իր տեսլականը, թե ինչդես փոխակերդել այսդես կոչված «դոմիկ»-ը ժամանակակից արվեստի օբյեկտի, միեւնոյն ժամանակ շարունակելով ադրել եւ ստեղծագործել դրա մեջ:

After the 1988 earthquake, Gyumri, the city that suffered the most as a result of the earthquake, lost its urban character and gained temporary living quarters. These districts were mainly located in areas devoid of rubble and construction waste - gardens, public rest zones, etc.

The container houses were intended for two years, but because of the above mentioned reasons these districts still exist.

These container house ("domik") communities are incompatible with the modern lifestyle and have become a rusty burden not only for urban development, but also on the way of building national values. ARTZONE 208/GREEN GYUMRI Artist Karen Barseghyan lives with his family in House 208/030a, which also serves as a studio.

The container house has been installed after the 1988 earthquake and the container house-studio has been the site of discussions and realization of various contemporary art projects in Armenia for over 20 years.

Within the project MUSHTOPIA by Jan Doms, Karen Barseghyan presents his vision how to transform his container house ("domik") into contemporary art object, where he continues to work and live.

ՄՈՒԹՈՊԻԱ ՓՎՈՎՏՈՆ

2019 թ. սեպտեմբերի 13-15-ը տեղի կունենա Մուշի փոքրիկ փառատունը՝ «Եմիլի Արեգակ» կենտրոնի ակտիվ մասնակցությամբ: Փառատունը բաց է բոլորի համար, որի ընթացքում իրենց նույնպես կունենան Մուշտոպիա հետազոտական և դիզայնական լաբորատորիայի մասնակիցները, ուսանողներն ու արվեստագետները, ովքեր հետաքրքրված են ցուցաբերել այս տարածքի մկատմամբ:

MUSHTOPIA FESTIVAL

From 13 - 15 September 2019 there will be a small festival in Mush with Emili Aregak Centre as its base. The festival is open to all and there will be contributions from the participants of the Mushtopia Laboratory for Research and Design and students and artists who have become interested in the area.

cover outside:
heaven on earth | photo: jan doms

cover inside: ark of noah

page 1:
(idem as cover inside)

page 2/3:

juliane schreiber - processing glider |
assistance: vahagn fereshetyan, bernd
fischer

page 4/5:

composition: ark of noah, glider, full
moon

page 6/7:
magic wall

page 8/9
integrated performance 'talking
gliders' 'ai ai ai' jan doms | alex
vartan gubbins | hasmik tangyan |
lilit petrosyan

page 10/11:
wonder circle

page 12/13:
glider

page 14/15:
savannah birds

page 16/17:
video animation: architecture in
motion - intercepted light

page 18/19:
overview: results participants mushtopia
laboratory

page 20/21:
photo collage: jan doms | mush basis in
fire and flame

page 22/23:
time lapse photography: maryam
zomorodian | dramatic story in mush

page 24/25:
photo collage: jan doms | car wreck
mush

page 26/27:
photo collage: jan doms | thought
experiment - high-rise on the mush sky
line

page 28/29:
photo collage: jan doms | thought
experiment - exhibition pavilion in mush

page 30/31:
photo portraits: juliane schreiber |
encounters in mush - shepherd, father
of family, artist aleksey manukyan,
boy with dog

page 32/33:
(left) edited drone photos mush and
painting with graph on canvas: hrach
vardayan

(right) works on paper: karen
barseghyan

page 34/35:
photo collage: jan doms | projection on
mush building - death mask Majakowski

page 36:
(idem as cover inside)